

Katarzyna Osiak-Krynicka

dr; radca prawny

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Okręgowa Izba Radców Prawnych w Lublinie

e-mail: katarzyna.osiak-krynicka@mail.umcs.pl

ORCID: 0000-0003-2101-6717

Ochronny tryb przesłuchania osób z niepełnosprawnościami jako przejaw zwiększenia ochrony pokrzywdzonych i świadków przed wtórną wiktymizacją

Streszczenie

Niepełnosprawność intelektualna jest stanem zahamowania lub niepełnego rozwoju umysłu, który charakteryzuje się zwłaszcza niedoborem umiejętności ujawniających się w okresie rozwoju i składających się na ogólny poziom inteligencji, tj. zdolności poznawczych, mowy, zdolności ruchowych i społecznych. Nie można wykluczyć sytuacji, w której osobą będącą świadkiem lub pokrzywdzonym przestępstwem jest osoba z niepełnosprawnością intelektualną. Czy taka osoba może zostać przesłuchana w procesie karnym? Niepełnosprawność intelektualna nie wyklucza możliwości uzyskania wiarygodnych relacji własnych doświadczeń i opisu zdarzeń, jeśli tylko sposób ich uzyskania będzie uwzględniał wieloaspektową specyfikę funkcjonowania świadka. Niestety takie osoby są szczególnie narażone na doświadczenie wtórnej wiktymizacji. Ustawodawca, mając powyższe na uwadze, na mocy ustawy z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw wprowadził do Kodeksu postępowania karnego art. 185e i art. 185f, uzupełniając dotychczasowy zakres przesłuchań w trybach ochronnych o szczególne warunki przesłuchania osób, u których występują zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń. Przepisy te weszły w życie 15.02.2024 r.

Celem artykułu jest przybliżenie ochronnego trybu przesłuchania osób z niepełnosprawnością intelektualną oraz jego ocena w kontekście rozwoju procesu karnego w kierunku zwiększenia ochrony pokrzywdzonych i świadków przed wtórną wiktymizacją. Do badań na potrzeby artykułu posłużono się metodą dogmatyczno-prawną.

Słowa kluczowe: niepełnosprawność intelektualna, świadek, przesłuchanie, wtórna wiktymizacja

Wprowadzenie

W Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych (*International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems* – ICD) niepełnosprawność intelektualna definiowana jest jako „stan zahamowania lub niepełnego rozwoju umysłu, który charakteryzuje się zwłaszcza niedoborem umiejętności ujawniających się w okresie rozwoju i składających się na ogólny poziom inteligencji, tj. zdolności poznawczych, mowy, zdolności ruchowych i społecznych. Niepełnosprawność intelektualna może wystąpić wraz z innymi zaburzeniami psychicznymi i fizycznymi lub bez nich”¹.

Może się zdarzyć, że osobą, która widziała przestępstwo lub doświadczyła przestępstwa, jest osoba z niepełnosprawnością intelektualną. Czy jest możliwe, aby taka osoba została przesłuchana w charakterze świadka w procesie karnym?

Stereotypy na temat niepełnosprawności intelektualnej skutkują traktowaniem tych osób jako w ogóle niezdolnych do bycia świadkami i składania zeznań²: „«osoby niepełnosprawne intelektualnie budzą głównie litość, zatem któż mógłby chcieć zrobić im krzywdę?», «osoby niepełnosprawne są niemal zawsze pod opieką bliskich, więc sprawca nie ma do nich dostępu», «ograniczone możliwości intelektualne sprawiają, że konsekwencje doświadczenia przez te osoby przemocy nie są tak dramatyczne jak w przypadku osób pełnosprawnych», «osoby niepełnosprawne

1 A. Jankiewicz, D. Skrypnik, K. Skrypnik, *Głęboka niepełnosprawność intelektualna a rozwój emocjonalno-społeczny i motoryczny*, „Psychiatria” 2014, t. 11, nr 4, s. 222–223; S. Pużyński, J. Wciórka, *Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych. Rewizja dziesiąta. Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Opisy kliniczne i wskazówki diagnostyczne*, Kraków 2000, s. 189.

2 A. Błaszczak-Banasiak, K. Majdzińska, M. Zima-Parjaszewska, *Dostęp osób z niepełnosprawnościami do wymiaru sprawiedliwości – analiza i zalecenia*, „Zasada Równego Traktowania. Prawo i Praktyka” 2016, nr 21, s. 24; B. Dziadek, *Przesłuchanie małoletniego z niepełnosprawnością intelektualną – aspekty prawne oraz psychologiczne*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 10.

intelektualnie czy z autyzmem nie mogą być wiarygodnymi świadkami, ponieważ zwykle konfabulują»³.

Jak wskazują badania, diagnoza niepełnosprawności intelektualnej zwiększa ryzyko wiktylizacji od 3 do 7 razy w porównaniu z populacją ogólną⁴. Takie osoby częściej padają ofiarą kradzieży oraz doświadczają różnych form przemocy (fizycznej, psychicznej, a nawet seksualnej). Szczególnie na ryzyko wiktylizacji narażone są osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim, gdyż z uwagi na trudności w mówieniu i poruszaniu się są zupełnie bezbronne wobec zachowania sprawcy (można stwierdzić, iż ich niepełnosprawność wręcz sprzyja wykorzystywaniu i krzywdzeniu)⁵.

Ustawodawca, mając powyższe na uwadze, na mocy ustawy z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw⁶ wprowadził do Kodeksu postępowania karnego⁷ art. 185e i art. 185f, uzupełniając dotychczasowy zakres przesłuchań w trybach ochronnych o szczególne warunki przesłuchania osób, u których występują zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania przez nie postrzeżeń. Celem artykułu jest przybliżenie nowego ochronnego trybu przesłuchania osób z niepełnosprawnością intelektualną, jego ocena oraz próba odpowiedzi na pytanie, czy nowy tryb ochronny przesłuchania stanowi przejawu rozwoju procesu karnego w kierunku zwiększenia ochrony pokrzywdzonych i świadków przed wtórną wiktylizacją.

1. Dopuszczalność przesłuchania w charakterze świadka z niepełnosprawnością intelektualną

Niepełnosprawność intelektualna nie wyklucza automatycznie szansy i możliwości uzyskania wiarygodnych relacji własnych doświadczeń i opisu zdarzeń, jeśli tylko sposób ich uzyskania będzie uwzględniał wieloaspektową specyfikę funkcjonowania

3 E. Pieńkowska, I. Fornalik, *Przesłuchiwanie świadków z niepełnosprawnością intelektualną*, „Dziecko Krzywdzone” 2018, vol. 17, nr 4, s. 119.

4 *Ibidem*, s. 120.

5 R. Szmyd (oprac.), *Przemoc wobec osób upośledzonych umysłowo i chorujących psychicznie – rozpoznanie, metody wsparcia, sposoby przeciwdziałania. Materiały szkoleniowe*, Kraków 2018, https://rops.krakow.pl/pliki/Polityka_spoleczna/Seminaria_przemoc/materiały_szkoleniowe_seminarium_dla_ds_przemoc_13_07_2018.pdf (dostęp: 29.03.2026 r.).

6 Dz.U. poz. 289 ze zm., dalej: ustawa zmieniająca z 2023 r.

7 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2026 r. poz. 490 ze zm.), dalej: k.p.k.

świadka⁸. W pewnych sytuacjach specyficzne właściwości psychiczne takich osób mogą wręcz przemawiać za wiarygodnością ich relacji (przykładem może być historia dziewczynki, która przez długi czas była wykorzystywana seksualnie przez brata; podczas przesłuchania wyznała, że nie mówiła nikomu o tym wcześniej, gdyż brat obiecywał jej dać pieniądze, a ponieważ się z tego w końcu nie wywiązał, to poskarżyła się matce)⁹.

Wprawdzie sam fakt występowania niepełnosprawności intelektualnej u osoby nie dyskwalifikuje możliwości przesłuchania jej w charakterze świadka, aby jednak ta czynność mogła zostać przeprowadzona przez organy procesowe, muszą pozwalać na to wiek, stan zdrowia tej osoby oraz możliwość nawiązania z nią kontaktu¹⁰.

Niepełnosprawność intelektualna może występować w stopniu lekkim, umiarkowanym, znacznym lub głębokim¹¹. W praktyce dopuszczalne jest przesłuchanie osoby z niepełnosprawnością w stopniu lekkim i umiarkowanym, natomiast wykluczone powinno być przesłuchanie osoby ze znacznym oraz głębokim stopniem niepełnosprawności intelektualnej, gdyż takie osoby są całkowicie uzależnione od najbliższego otoczenia, nie są w stanie samodzielnie egzystować ani nawiązać komunikacji werbalnej – a jeśli stają się ofiarami przestępstwa, to dowód z ich zeznań nie jest możliwy do przeprowadzenia¹².

Wprawdzie osoby przejawiające umiarkowany poziom niepełnosprawności mogą osiągnąć poziom rozwoju intelektualnego ok. 8-letniego dziecka, a osoby o lekkim stopniu niepełnosprawności – dziecka ok. 12-letniego, i takie osoby teoretycznie mogą dysponować podstawowymi sprawnościami psychicznymi pozwalającymi na dokonywanie spostrzeżeń i składanie relacji o zdarzeniu, to jednak należy pamiętać, że osiągnięcie powyższych kompetencji będzie w znacznej mierze uzależnione od warunków środowiskowych, w jakich wychowywała się osoba

⁸ N. Beail, *Interrogative suggestibility, memory and intellectual disability*, „Journal of Applied Research in Intellectual Disability” 2002, vol. 15, no. 2, s. 129–137; F. Szumski, M. Krotoszyński, *Świadek niepełnosprawny intelektualnie*, w: M. Szpitalak, K. Kasperek (red.), *Psychologia sądowa. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2014, s. 259.

⁹ E. Wach, T. Jaśkiewicz-Obydzińska, *Trudny świadek: niepełnosprawny intelektualnie*, „Na Wokandzie” 2012, nr 13, <https://nawokandzie.ms.gov.pl/numer-13/dobre-praktyki-13/trudny-swiatek-niepelnosprawny-intelektualnie-niepelnosprawny-intelektualnie.html> (dostęp: 29.03.2026 r.).

¹⁰ E. Gruza, *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003, s. 19; E. Wach, T. Jaśkiewicz-Obydzińska, *Trudny świadek...*; B. Dziadek, *Przesłuchanie małoletniego...*

¹¹ E. Domagała-Zyśk, *Definicja niepełnosprawności intelektualnej formą społecznego wsparcia*, „Nasze Forum – Kwartalnik Pedagogiczno-Terapeutyczny” 2004, nr 3–4.

¹² A. Buchholz, *Komunikacja z osobą z niepełnosprawnością. Alternatywne metody komunikacji*, w: M. Zima-Parjaszewska (red.), *Osoba z niepełnosprawnością intelektualną w postępowaniach sądowych i przed innymi organami. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2015, s. 145–157.

z niepełnosprawnością, a także odpowiedniej stymulacji, jakiej została poddana w trakcie swojego rozwoju¹³.

Trzeba liczyć się z tym, że u osób z lekkim lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności intelektualnej może wystąpić brak mowy (komunikacji werbalnej). Do przyczyn takich zaburzeń komunikacyjnych zalicza się m.in. nieprawidłowości w budowie aparatu artykulacyjnego, utrudniające produkcję mowy, utrudnienia odbioru i rozumienia mowy, ośrodkowego układu nerwowego, wady słuchu¹⁴. W takim przypadku organ procesowy nie powinien jednak rezygnować z przesłuchania, ponieważ taka osoba może być w stanie zrozumieć przesłuchującego i przy użyciu odpowiednich metod wspierających (tzw. alternatywnych i wspomagających metod komunikacji; *augmentative and alternative communications* – ACC) jest w stanie opowiedzieć o zdarzeniu, wyrazić swoje potrzeby i odpowiedzieć na pytania. Wymaga to jednak czasu, gotowości dopasowania się, a przede wszystkim obecności podczas przesłuchania osoby, która zna system komunikacyjny, jakiego używa małoletni¹⁵.

Organ procesowy, po uzyskaniu informacji, że świadkiem lub pokrzywdzonym jest osoba z niepełnosprawnością intelektualną, nie powinien automatycznie rezygnować z przesłuchania, lecz każdą sprawę rozpatrywać indywidualnie, oceniając, czy osoba może wziąć udział w tej czynności dowodowej. W tym celu organ może zapoznać się z dotychczas zgromadzonym materiałem dowodowym, żądać przesłania dokumentacji medycznej na podstawie art. 26 ust. 3 pkt 3 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta¹⁶ od podmiotu medycznego, w którym osoba jest leczona, a w razie uzyskania zgody świadka – przeprowadzić badanie przez biegłego psychologa na podstawie art. 192 § 4 k.p.k. Jeśli odebranie takiej zgody nie jest możliwe lub świadek nie wyraża na takie badanie zgody, organ musi opierać się na dostępnych źródłach, ale także może zlecić biegłemu sporządzenie opinii w oparciu o dostępne materiały, aby prawidłowo ustalić, czy zachodzi potrzeba zastosowania szczególnego trybu przesłuchania.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ E. Pieńkowska, I. Fornalik, *Przesłuchiwanie świadków...*, s. 83–84; H. Pasterny (oprac.), *Osoby z niepełnosprawnościami a wymiar sprawiedliwości. Rekomendacje dla policji, straży miejskiej, prokuratury, sądu i organizacji pozarządowych*, Katowice 2019, s. 11–13; B. Dziadek, *Przesłuchanie małoletniego...*

¹⁶ T.j. Dz.U. z 2024 r. poz. 581 ze zm., dalej: u.p.p.

2. Tryb ochronny przesłuchania osoby z niepełnosprawnością intelektualną

Do 15 lutego 2024 r. nie obowiązywał tryb specjalny przesłuchania osób z niepełnosprawnością intelektualną. Oznacza to, że taka osoba była przesłuchiwana albo na zasadach ogólnych z zastosowaniem art. 192 § 2 k.p.k., zgodnie z którym, jeżeli istnieje wątpliwość co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń, sąd lub prokurator może zarządzić przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa i świadek nie może się temu sprzeciwić, albo przesłuchanie mogło odbyć się w trybie ochronnym określonym w art. 185a–185c k.p.k., jeżeli co do tej osoby zachodziły przesłanki do zastosowania wobec niej takiego trybu. Taka sytuacja oznaczała, że w większości przypadków osoba z niepełnosprawnościami była narażona na przeprowadzenie przesłuchania bez zapewnienia jej warunków mających na celu dostosowanie tej czynności procesowej do jej stopnia rozwoju, ochrony przed wtórną wiktymizacją oraz zastosowania komunikacji wspomagającej i alternatywnej, jak i wszystkich innych dostępnych środków, sposobów i form komunikacji.

Jak już wspomniano, na mocy ustawy zmieniającej z 2023 r. ustawodawca wprowadził do Kodeksu postępowania karnego art. 185e i art. 185f, uzupełniając dotychczasowy zakres przesłuchań w trybach ochronnych o szczególne warunki przesłuchania osób, u których występują zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania przez nie postrzeżeń.

Zgodnie z art. 185e § 1 k.p.k., jeżeli u świadka występują zaburzenia psychiczne, rozwojowe, zakłócenia zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń i zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie w innych warunkach niż wskazane w tym przepisie mogłoby wpłynąć negatywnie na jego stan psychiczny lub byłoby znacznie utrudnione, świadka przesłuchuje się tylko wówczas, gdy jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, i tylko raz, chyba że wyjdą na jaw istotne okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania, lub w razie uwzględnienia wniosku dowodowego oskarżonego, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania świadka.

Przepisy mają zapewnić osobom, w odniesieniu do których zachodzi wątpliwość co do ich stanu psychicznego, stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez nie postrzeżeń, przyjazne warunki przesłuchania, dostosowane do ich potrzeb i metod porozumiewania się z otoczeniem¹⁷.

¹⁷ Uzasadnienie do projektu ustawy z dnia 13 stycznia 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Sejm IX kadencji, druk nr 2615), dalej: uzasadnienie do projektu ustawy zmieniającej z 2023 r.

Celem zmiany jest doprowadzenie do zwiększenia wykrywalności przestępstw popełnianych na szkodę osób z niepełnosprawnością intelektualną, a przez to wyeliminowanie bezkarności sprawców, którzy wykorzystują utrudnione możliwości informowania przez tych pokrzywdzonych odpowiednich organów uprawnionych do ścigania przestępstw. Ponadto środek przewidziany w art. 185e k.p.k. służy zapewnieniu świadkowi o obniżonej sprawności intelektualnej, przejawiającej się m.in. zaburzeniami pamięci, warunków do swobodnego i możliwie rzetelnego wypowiedania się. Jego rolą jest ograniczenie wpływu, jaki na treść zeznań mogą mieć zarówno stan emocjonalny świadka, jak i trudności poznawcze, takie jak skłonność do konfabulacji czy podatność na sugestię. Celem tej formy ochrony jest także zmniejszenie poziomu stresu związanego z udziałem w czynnościach procesowych, w szczególności z przesłuchaniem oraz koniecznością odtwarzania przebiegu zdarzenia będącego przedmiotem postępowania karnego¹⁸.

Na marginesie należy również podkreślić, że wprowadzona regulacja jest, jak zostało wskazane w uzasadnieniu do projektu ustawy zmieniającej z 2023 r., odpowiedzią na fakt, iż „w 2018 r. Komitet do spraw Praw Osób Niepełnosprawnych, po złożeniu przez Polskę sprawozdania z wykonywania Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych, oceniając realizację zobowiązań płynących z artykułu 13 Konwencji (dostęp do wymiaru sprawiedliwości), zalecił między innymi, aby Polska zagwarantowała osobom z niepełnosprawnościami dostęp do wymiaru sprawiedliwości w praktyce, w szczególności, aby zapewniła dostosowania proceduralne, a także używanie komunikacji wspomagającej i alternatywnej oraz wszystkich innych dostępnych środków, sposobów i form komunikacji we wszystkich postępowaniach prawnych”.

Treść art. 185e k.p.k. zobowiązuje organy procesowe do oceny sytuacji świadka z niepełnosprawnością intelektualną i ustalenia, czy zasadne jest wobec niego skorzystanie z ochronnego trybu przesłuchania uregulowanego w art. 185e k.p.k. Jeżeli zatem po podjęciu decyzji o konieczności przesłuchania osoby z niepełnosprawnością intelektualną ujawnią się podstawy do tego, aby czynność przesłuchania odbyła się w trybie określonym w art. 185e k.p.k., gdyż zachodzi uzasadniona obawa, że przesłuchanie świadka w innych warunkach niż wskazane w tym przepisie mogłoby wpłynąć negatywnie na stan psychiczny świadka lub byłoby znacznie utrudnione, obowiązkiem organu będzie sprawdzenie tych okoliczności i podjęcie decyzji co do trybu przesłuchania¹⁹.

¹⁸ K. Kochel, *Ochrona prawna świadka w polskim procesie karnym*, Lex/el. 2024.

¹⁹ Uzasadnienie do projektu ustawy zmieniającej z 2023 r.

Jednakże ustalenie potrzeby zastosowania trybu przesłuchania przewidzianego w art. 185e k.p.k. wymaga od organów procesowych przeprowadzenia wieloetapowej, zindywidualizowanej analizy sytuacji świadka. Punktem wyjścia tej oceny jest kwestionariusz indywidualnej oceny, o którym mowa w art. 52a k.p.k., pełniący funkcję narzędzia wstępnej identyfikacji czynników ryzyka oraz przesłanek uzasadniających zastosowanie szczególnych form ochrony²⁰.

Należy jednak podkreślić, że ustalenia wynikające z kwestionariusza nie mogą być traktowane jako automatyczna podstawa do zastosowania art. 185e k.p.k. W szczególności w sytuacjach, gdy świadkiem lub pokrzywdzonym jest osoba z niepełnosprawnością intelektualną, organ procesowy nie powinien przyjmować schematycznego założenia o konieczności rezygnacji z przesłuchania. Każdy przypadek wymaga odrębnej oceny zdolności osoby do udziału w czynności dowodowej oraz określenia warunków, w jakich przesłuchanie mogłoby zostać przeprowadzone bez naruszenia jej dobra oraz bez uszczerbku dla wartości dowodowej zeznań²¹.

Realizacja tego obowiązku wymaga oparcia się na możliwie szerokim materiale informacyjnym. Organ procesowy powinien zatem nie tylko analizować zgromadzony materiał dowodowy, lecz także sięgać po źródła o charakterze specjalistycznym, w tym dokumentację medyczną uzyskiwaną na podstawie art. 26 ust. 3 pkt 3 u.p.p., jak również opinie biegłych sporządzane na podstawie art. 192 § 4 k.p.k., o ile możliwe jest uzyskanie zgody świadka. W braku takiej zgody organ nie jest zwolniony z obowiązku dokonania oceny sytuacji psychofizycznej świadka, lecz powinien oprzeć się na dostępnych danych, uzupełnionych, w razie potrzeby, opinią biegłego sporządzoną na podstawie akt sprawy.

Na tym tle ujawnia się zasadniczy problem interpretacyjny dotyczący charakteru przesłanek zastosowania art. 185e k.p.k., a więc tego, czy wymagają one kategorycznego stwierdzenia określonych okoliczności, czy jedynie ich uprawdopodobnienia. Wykładnia systemowa, uwzględniająca art. 52a k.p.k., mogłaby sugerować możliwość oparcia się w tym zakresie na wynikach kwestionariusza indywidualnej oceny świadka. Takie ujęcie miałoby jednak ograniczoną trafność, gdyż kwestionariusz pełni funkcję wstępną i nie zastępuje specjalistycznej weryfikacji przesłanek ustawowych, które, ze względu na wyjątkowy charakter instytucji z art. 185e k.p.k., wymagają pogłębionej oceny opartej na wiedzy eksperckiej. W konsekwencji prokurator, kierując do sądu wnioski o przesłuchanie świadka w trybie art. 185e k.p.k., powinien wykazać spełnienie ustawowych przesłanek zastosowania tej instytucji.

²⁰ K. Kochel, *Ochrona prawna świadka...*

²¹ M. Burdzik, *Przesłuchanie świadka w trybie art. 185e k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2025, nr 1, s. 108–144.

Wynika to z jej wyjątkowego charakteru, w ramach którego świadek co do zasady przesłuchiwany jest jednokrotnie, często na wczesnym etapie postępowania, co może wpływać na zakres realizacji gwarancji procesowych stron²².

W tym kontekście zasadnicze znaczenie ma doprecyzowanie, w jakich sytuacjach przesłuchanie w trybie art. 185e k.p.k. powinno być inicjowane, co znajduje odzwierciedlenie w założeniach kwestionariusza indywidualnej oceny. Przesłanka ta występuje w szczególności wówczas, gdy pokrzywdzony wykazuje zaburzenia orientacji co do czasu, miejsca lub okoliczności zdarzenia, a stan ten pozostaje w związku z zaburzeniami psychicznymi, rozwojowymi lub zakłóceniami zdolności postrzegania i odtwarzania spostrzeżeń, przy czym przeprowadzenie przesłuchania w standardowych warunkach mogłoby negatywnie oddziaływać na jego stan psychiczny albo istotnie utrudniać uzyskanie wartościowych dowodowo zeznań. Podobne znaczenie mają sytuacje, w których u pokrzywdzonego występują inne zaburzenia psychiczne lub rozwojowe bądź deficyty funkcji poznawczych, o ile ich obecność czyni przeprowadzenie czynności w trybie zwykłym potencjalnie szkodliwym dla jego kondycji psychicznej lub znacznie utrudnionym z perspektywy procesowej. Dodatkowo, zastosowanie trybu szczególnego może być uzasadnione także wówczas, gdy sama konieczność przeprowadzenia przesłuchania w standardowych warunkach wiązałaby się z ryzykiem negatywnego wpływu na stan psychiczny pokrzywdzonego, niezależnie od występowania zdiagnozowanych zaburzeń. Uwagę należy również zwrócić na sytuacje, w których pokrzywdzony ujawnia silne obawy związane z płcią sprawcy, prowadzące do trudności w kontrolowaniu reakcji emocjonalnych, co może w istotny sposób ograniczać jego zdolność do swobodnego i rzeczowego relacjonowania zdarzeń²³.

Mając zatem na względzie powyższe, należy stwierdzić, że w tym systemie oceny kluczową rolę odgrywa art. 52a k.p.k., który wprowadza obowiązek posłużenia się kwestionariuszem indywidualnej oceny jako instrumentem wstępnej identyfikacji potrzeb ochronnych. Jednakże funkcja ma charakter pomocniczy i nie zastępuje pogłębionej analizy specjalistycznej. Dopiero zestawienie wyników kwestionariusza z materiałem dowodowym oraz ewentualnymi opiniami biegłych pozwala na prawidłowe ustalenie przesłanek zastosowania art. 185e k.p.k. i podjęcie decyzji o przeprowadzeniu przesłuchania w trybie szczególnym.

22 M. Kurowski, w: D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, Lex/el. 2026, art. 185e.

23 A. Kowalczyk, *Wyznaczenie osobie podejrzanej pełnomocnika lub obrońcy do udziału w szczególnym trybie przesłuchania świadka. Uwagi krytyczne na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Palestra” 2025, nr 10; M. Burdzik, *Przesłuchanie świadka...*, s. 108–144.

Analiza przepisu art. 185e k.p.k. wskazuje, przeciwnie do art. 185a k.p.k., że ten nowy ochronny tryb przesłuchania ma zastosowanie nie w każdej sytuacji, gdy zachodzi potrzeba przesłuchania osoby z niepełnosprawnością intelektualną, lecz jeżeli przesłuchanie „w innych warunkach mogłoby wpłynąć negatywnie na jego stan psychiczny lub byłoby znacznie utrudnione”. Zatem *a contrario*, jeżeli ta przesłanka nie zachodzi, osoba z niepełnosprawnością intelektualną będzie przesłuchiwana albo na zasadach ogólnych z zastosowaniem art. 192 § 2 k.p.k., albo w trybie ochronnym z art. 185a–185c k.p.k. Ponadto z art. 185e k.p.k. wynika, że dotyczy on zarówno pokrzywdzonego, jak i świadka, gdyż przy jego redakcji zastosowano klauzulę antykumulacyjną²⁴.

Przepis art. 185e k.p.k. przewiduje także na wzór art. 185a–185c k.p.k. zasadę jednokrotnego przesłuchania oraz dwa wyjątki od niej: wyjście na jaw istotnych okoliczności, których wyjaśnienie wymaga przesłuchania, lub gdy sąd, działając z urzędu lub na wniosek, uzna to za konieczne dla obrony oskarżonego, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania pokrzywdzonego. Jeżeli zaistnieje którykolwiek z tych wyjątków, ponowne przesłuchanie również odbywa się w trybie ochronnym, czyli w sposób określony w art. 185e k.p.k. Oznacza to jednocześnie, że ustawodawca w art. 185e k.p.k. ustalił wprost jako formę domagania się przez oskarżonego ponownego przesłuchania pokrzywdzonego lub świadka w trybie ochronnym – „wniosek dowodowy”. Takie rozwiązanie wynika z faktu, iż kwestia przeprowadzenia ponownego przesłuchania na żądanie oskarżonego (który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania) była przedmiotem sporu w orzecznictwie na tle art. 185a k.p.k., który jest wzorcem dla art. 185e k.p.k. Oskarżony może zatem żądać od organu procesowego ponownego przesłuchania pokrzywdzonego/świadka, ale poprzez złożenie wniosku dowodowego, który będzie podlegał ocenie w oparciu o reguły zawarte w art. 170 k.p.k. W związku z tym możliwe będzie oddalenie wniosku oskarżonego o ponowne przesłuchanie, gdy będzie ono niemożliwe do przeprowadzenia albo gdy wniosek nie będzie zmierzał do ustalenia, wyjaśnienia okoliczności sprawy, lecz będzie stanowił np. przejaw złośliwości wobec osoby przesłuchiwanej lub będzie miał na celu jej „gnębienie”, a tym samym zbędne przedłużanie postępowania²⁵.

Takie rozwiązanie należy przyjąć z aprobatą, ponieważ w dalszej perspektywie może też przyczynić się do podwyższenia skali ujawniania przestępstw. Osoby, które

²⁴ D. Gruszecka, w: J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Legis/el. 2023, art. 185e; M. Kurowski, w: D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, art. 185e; C. Kulesza, w: K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Lex/el. 2023, art. 185e.

²⁵ Uzasadnienie do projektu ustawy zmieniającej z 2023 r.; D. Gruszecka, w: J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, art. 185e.

zostały pokrzywdzone przestępstwem, oraz świadkowie, nie obawiając się negatywnych, w ich ocenie, następstw uczestnictwa w procesie, będą chętniej zawiadamiały o popełnieniu na ich szkodę czynu zabronionego. Obawa przed czynnościami procesowymi często stanowi barierę nie do pokonania dla osób po traumatycznych przejściach²⁶.

Przesłuchanie w trybie art. 185e k.p.k. przeprowadzane jest przez sąd na posiedzeniu z udziałem biegłego psychologa posiadającego wiedzę na temat funkcjonowania osób z niepełnosprawnością intelektualną, nie później niż w terminie 14 dni od dnia wpływu wniosku. W tej czynności dowodowej mogą wziąć udział: prokurator, obrońca oraz pełnomocnik pokrzywdzonego. Osoba wymieniona w art. 51 § 2 lub § 3 k.p.k. albo osoba pełnoletnia wskazana przez świadka ma prawo również być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Dodanie wyżej wymienionych osób do art. 185e k.p.k. było niezbędne, z uwagi na kategorię osób, które mają być przesłuchiwane w trybie art. 185e k.p.k., a które mogą jednocześnie być osobami nieporadnymi, w szczególności ze względu na swój wiek lub stan zdrowia, a więc osobami, do których odnosi się art. 51 § 3 k.p.k.²⁷

Osobą pełnoletnią wskazaną przez przesłuchiwanego może być osoba wspierająca, przez pojęcie której rozumie się osobę bliską osobie z niepełnosprawnością intelektualną, która pomaga w sformułowaniu i wypowiedzianiu swojego zdania, określeniu i opisywaniu swoich przeżyć. W przypadku małoletniego będzie to więc np. rodzic lub członek rodziny, ale także inna osoba, co do której małoletni ma zaufanie, która rozumie go i potrafi się z nim komunikować. Do zadań takiej osoby podczas przesłuchania zalicza się: wyjaśnienie małoletniemu treści pytania, jeżeli przesłuchujący ma z tym problem, a małoletni go nie rozumie, tłumaczenie trudnych sformułowań oraz upraszczanie skomplikowanych zdań, uważne słuchanie małoletniego i ewentualne motywowanie go do składania zeznań. Rola osoby wspierającej ma ogromne znaczenie dla przesłuchującego, gdyż może być źródłem wiedzy o małoletnim i pomóc w dostosowaniu sposobu przesłuchania do potrzeb świadka z niepełnosprawnością intelektualną²⁸.

Przepis przewiduje, że w przesłuchaniu zawsze uczestniczy biegły psycholog. Takie rozwiązanie należy przyjąć z aprobatą, ponieważ odpowiednie podejście do świadka (oswojenie go z czynnością, obniżenie poziomu stresu) zwykle wymaga

²⁶ Uzasadnienie do projektu ustawy zmieniającej z 2023 r.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ D. Tomaszewska, *Rola osoby wspierającej*, w: M. Zima-Parjaszewska (red.), *Osoba z niepełnosprawnością intelektualną w postępowaniach sądowych i przed innymi organami. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2015, s. 137–143.

pogłębionej wiedzy i wieloletniej praktyki. Celem przybrania go do tej czynności, obok ustalenia, czy u świadka występują cechy mogące ograniczać jego zdolności postrzegania, jest także zapewnienie mu właściwej atmosfery przesłuchania, obniżenie poziomu stresu, udzielenie wsparcia, aby chronić go przed wystąpieniem ujemnych dla psychiki skutków²⁹.

W przepisie art. 185e k.p.k. przewidziano, iż biegły psycholog biorący udział w przesłuchaniu powinien być osobą płci wskazanej przez świadka, chyba że będzie to utrudniało postępowanie. Nie można przecież wykluczyć, że małoletni krzywdzony przez ojca będzie preferował obecność psychologa – kobiety, a kobieta z niepełnoprawnością intelektualną krzywdzona przez córkę – psychologa mężczyzny. Rozwiązania dotyczące tej kwestii powinny więc być elastyczne, a odstępstwo od przyjętej zasady możliwe tylko, gdy będzie to utrudniać postępowanie. Trzeba zauważyć, iż przy trybie określonym w art. 185a k.p.k. i art. 185e k.p.k. nie jest wymagane formalne złożenie wniosku co do wyboru płci psychologa, choć oczywiście jest on dopuszczalny. Nawet jeśli taki wniosek nie zostanie więc sformułowany, organ procesowy będzie miał obowiązek zbadać potrzeby przesłuchiwanego³⁰.

Jak wyżej zostało podkreślone, w przesłuchaniu osoby z niepełnosprawnością intelektualną nieodzowne jest wykorzystanie komunikacji wspomagającej i alternatywnej. Wynika to z faktu, iż u części osób z niepełnosprawnością intelektualną mowa werbalna nie wykształca się w ogóle lub jej poziom opanowania nie wystarcza do sprawnego porozumiewania się. Dlatego też przepis art. 185e § 4 k.p.k. nałożył na sąd obowiązek przeprowadzenia przesłuchania przy wykorzystaniu komunikacji wspomagającej i alternatywnej, którymi posługuje się osoba przesłuchiwana, jeżeli w taki sposób komunikuje się ona z otoczeniem³¹. W przesłuchaniu przewiduje się zatem udział biegłego mającego odpowiednią wiedzę w zakresie komunikacji alternatywnej lub wspomagającej. W trakcie przesłuchania przebywa on w przyjaznym pokoju przesłuchań wraz z małoletnim, sędzią oraz biegłym psychologiem, i tak jak w przypadku biegłego psychologa jego udział nie sprowadza się jedynie do fizycznej obecności, ale wykorzystując swoją specjalistyczną wiedzę, pomaga sędziemu i biegłemu psychologowi w porozumieniu się ze świadkiem³².

29 D. Gruszecka, w: J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, art. 185e; M. Kurowski, w: D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, art. 185e; C. Kulesza, w: K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, art. 185e.

30 Uzasadnienie do projektu ustawy zmieniającej z 2023 r.; D. Gruszecka, w: J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, art. 185e; M. Kurowski, w: D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, art. 185e; C. Kulesza, w: K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego...*, art. 185e.

31 Uzasadnienie do projektu ustawy zmieniającej z 2023 r.

32 K. Osiak-Krynicka, *Dziecko jako uczestnik procesu karnego*, Warszawa 2025.

Podsumowanie

Przedstawione powyżej zmiany należy przyjąć z aprobatą. Stanowią one bowiem wyraźny przejaw przyjęcia poglądu, że w procesie karnym także osoby z niepełnosprawnością intelektualną mogą składać zeznania i organ procesowy nie powinien automatycznie odstępować od ich przesłuchania, uznając je za niezdolne do spostrzegania i odtwarzania tych spostrzeżeń. Ponadto wprowadzone zmiany gwarantują takie standardy przesłuchania, w których możliwe będzie także przesłuchanie osób mających problemy z komunikacją werbalną, w sposób dostosowany do ich potrzeb i metod porozumiewania się z otoczeniem, niezależnie od ich wieku oraz przestępstwa, jakiego doświadczyły lub były świadkami. Niewątpliwie takie zmiany świadczą o rozwoju procesu karnego w kierunku zwiększenia ochrony pokrzywdzonych i świadków przed wtórną wiktyimizacją. Są one szansą na zwiększenie wykrywalności przestępstw popełnianych na szkodę osób z niepełnosprawnością intelektualną i likwidacji bezkarności sprawców wykorzystujących chociażby utrudnione możliwości informowania przez tych pokrzywdzonych organów ścigania. Należy także podkreślić, że art. 185e k.p.k., będący wyrazem szczególnej ochrony swobody wypowiedzi świadka, stanowi jednocześnie istotne wyzwanie zarówno organizacyjne, jak i finansowe dla organów prowadzących postępowanie karne. Wprowadza on bowiem dodatkowe obowiązki, w tym konieczność odpowiedniego przeszkolenia personelu wymiaru sprawiedliwości. Choć rozwiązania te mogą okazać się niezwykle istotne z punktu widzenia realizacji zasady prawdy materialnej w procesie karnym, w praktyce mogą również generować trudności związane z funkcjonowaniem organów procesowych i organizacją czynności dowodowych³³.

Bibliografia

- Beail N., *Interrogative suggestibility, memory and intellectual disability*, „Journal of Applied Research in Intellectual Disability” 2002, vol. 15, no. 2.
- Błaszczak-Banasiak A., Majdzińska K., Zima-Parjaszewska M., *Dostęp osób z niepełnosprawnościami do wymiaru sprawiedliwości – analiza i zalecenia*, „Zasada Równego Traktowania. Prawo i Praktyka” 2016, nr 21.
- Buchholz A., *Komunikacja z osobą z niepełnosprawnością. Alternatywne metody komunikacji*, w: M. Zima-Parjaszewska (red.), *Osoba z niepełnosprawnością intelektualną w postępowaniach sądowych i przed innymi organami. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2015.

³³ K. Kochel, *Ochrona prawna świadka...*

- Burdzik M., *Przesłuchanie świadka w trybie art. 185e k.p.k.*, „Prokuratura i Prawo” 2025, nr 1.
- Domagała-Zyśk E., *Definicja niepełnosprawności intelektualnej formą społecznego wsparcia*, „Nasze Forum – Kwartalnik Pedagogiczno-Terapeutyczny” 2004, nr 3–4.
- Dziadek B., *Przesłuchanie małoletniego z niepełnosprawnością intelektualną – aspekty prawne oraz psychologiczne*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 10.
- Gruszecka D., w: J. Skorupka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Legalis/el. 2023.
- Gruza E., *Ocena wiarygodności zeznań świadków w procesie karnym. Problematyka kryminalistyczna*, Kraków 2003.
- Jankiewicz A., Skrypnik D., Skrypnik K., *Głęboka niepełnosprawność intelektualna a rozwój emocjonalno-społeczny i motoryczny*, „Psychiatria” 2014, t. 11, nr 4.
- Kochel K., *Ochrona prawna świadka w polskim procesie karnym*, Lex/el. 2024.
- Kowalczyk A., *Wyznaczenie osobie podejrzanej pełnomocnika lub obrońcy do udziału w szczególnym trybie przesłuchania świadka. Uwagi krytyczne na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Palestra” 2025, nr 10.
- Kulesza C., w: K. Dudka (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Lex/el. 2023.
- Kurowski M., w: D. Świecki (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany*, Lex/el. 2026.
- Osiak-Krynicka K., *Dziecko jako uczestnik procesu karnego*, Warszawa 2025.
- Pasterny H. (oprac.), *Osoby z niepełnosprawnościami a wymiar sprawiedliwości. Rekomendacje dla policji, straży miejskiej, prokuratury, sądu i organizacji pozarządowych*, Katowice 2019.
- Pieńkowska E., Fornalik I., *Przesłuchiwanie świadków z niepełnosprawnością intelektualną*, „Dziecko Krzywdzone” 2018, vol. 17, nr 4.
- Pużyński S., Wciórka J., *Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych. Rewizja dziesiąta. Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Opisy kliniczne i wskazówki diagnostyczne*, Kraków 2000.
- Szmyd R. (oprac.), *Przemoc wobec osób upośledzonych umysłowo i chorujących psychicznie – rozpoznanie, metody wsparcia, sposoby przeciwdziałania. Materiały szkoleniowe*, Kraków 2018.
- Szumski F., Krotoszyński M., *Świadek niepełnosprawny intelektualnie*, w: M. Szpitalak, K. Kasparek (red.), *Psychologia sądowa. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2014.
- Tomaszewska D., *Rola osoby wspierającej*, w: M. Zima-Parjaszewska (red.), *Osoba z niepełnosprawnością intelektualną w postępowaniach sądowych i przed innymi organami. Poradnik praktyczny*, Warszawa 2015.
- Wach E., Jaśkiewicz-Obydzińska T., *Trudny świadek: niepełnosprawny intelektualnie*, „Na Wokandzie” 2012, nr 13.

**Protective procedure for interviewing people with disabilities
as a way to increase the protection of injured parties
and witnesses against secondary victimization**

Abstract

Intellectual disability is a state of inhibited or incomplete development of the mind, which is the main form of deficiency in skills that are revealed during the development period and affects the overall level of intelligence, i.e. cognitive, speech, motor and social abilities. There may be cases where the witness or the injured party is a person with an intellectual disability. Can such a person be questioned in a criminal court? Intellectual disability does not rule out the possibility of obtaining reliable accounts of one's own experiences and descriptions of events, as long as the method of obtaining them takes into account the multifaceted specificity of the witness's functioning. Unfortunately, such persons are at a particular risk of experiencing victimization. Having regard to the above, the legislator, pursuant to the Act of 13 January 2023 on amending the Code of Civil Procedure and certain other acts, introduced Art. 185e and 185f to the Code of Criminal Procedure, supplementing the thus far scope of questioning in protective modes with special conditions for hearing persons who are affected by mental or developmental disability or suffer from distorted capability of perception and recall. These provisions entered into force on 15 February 2024. The aim of the article is to present the protective mode of hearing persons with intellectual disabilities and its assessment in the context of the development of the criminal process towards enhanced protection of witnesses and injured persons against secondary victimization. The research relies on the investigation of the law in force.

Keywords: intellectual disability, witness, questioning, secondary victimization

CYTOWANIE

Osiak-Krynica K., *Ochronny tryb przesłuchania osób z niepełnosprawnościami jako przejaw zwiększenia ochrony pokrzywdzonych i świadków przed wtórną wiktymizacją*, „Acta Iuris Stetinensis” 2026, nr 3 (59), 71–85, DOI: 10.18276/ais.2026.59-04.